

ΜΟΛΟΝΟΤΙ το βασικό κριτήριο της επιτυχίας των κανόνων λειτουργίας της ανώτατης εκπαίδευσης είναι το επίπεδο γνώσεων των αποφοίτων, δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε να ορίσουμε ποιο είναι το επιδιωκόμενο επίπεδο και το είδος των γνώσεων, σε σχέση με την παραγωγική διαδικασία (την άμεση και την επιδιωκόμενη), αλλά και την επίδραση των άλλων βαθμίδων της εκπαίδευσης. Για το πρώτο, θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν υπάρχει μια συμφωνία για το είδος των σπουδών που απαιτούνται σε ένα τεχνολογικό ίδρυμα, για το βαθμό εξειδίκευσης, το βάθος και το είδος των γενικών γνώσεων, αλλά ακόμη και για τις κατευθύνσεις των μηχανικών, σε σχέση με τα επαγγελματικά δικαιώματα αυτών στη χώρα μας και σε ολόκληρη την ΕΟΚ. Επειδή μια ριζική ρύθμιση των προγραμμάτων σπουδών, που πιθανώς να αλλοιώσει το χαρακτήρα του ιδρύματος, ίσως βλάψει τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων (παλαιών και νέων), θα πρέπει κανείς να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός στις προτάσεις του και, όπου είναι δυνατό, να γνωρίζει τις θέσεις και τα προβλήματα του αντίστοιχου κλάδου. Για το λόγο αυτό συνήθως παρατηρείται μια σημαντική απόκλιση προτάσεων για τα προγράμματα σπουδών, που προέρχονται από παλαιούς αποφοίτους μηχανικούς ή από άλλες ειδικότητες (π.χ. φυσικοί του πανεπιστημίου). Εδώ, θα πρέπει να ξεκαθαρίσω τη δική μου στάση ως απόφοιτου του ΕΜΠ, που θα προσπαθήσει να λάβει υπόψη και τις θέσεις του κλάδου, στο βαθμό που μου είναι γνωστές.

Για το άλλο μέρος, δηλαδή των εξωγενών, κατά κάποιο τρόπο, παραγόντων ως προς το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σύστημα, αυτές μπορούν να καταστήσουν ανεφάρμοστο ένα κατ' αρχήν αποδεκτό εκπαιδευτικό σύστημα, παρόμοιο με τα ισχύοντα σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Τότε, το να ρίξει κανείς μονόπλευρα τις ευθύνες στο εκπαιδευτικό σύστημα, αντί να διορθώσει και τους άλλους διαστρεβλωτικούς παράγοντες, μπορεί να καταλήξει σε αντίθετα αποτελέσματα ως προς το επίπεδο των παρεχομένων σπουδών. Εν προκειμένω, για τους μηχανικούς που εκπαιδεύει το ΕΜΠ, μια *de facto* αναγνώριση της υποβάθμισης της ποιότητας ορισμένης κατηγορίας αποφοίτων ως γε-

νικού φαινομένου και η προσπάθεια προσαρμογής προς τα κάτω όλης της εκπαιδευτικής διαδικασίας μπορεί να υποθηκεύσουν περαιτέρω το μέλλον της χώρας και να επιτείνουν το χαρακτήρα της ως χώρας χρήστη της εισαγόμενης τεχνολογίας. Έτσι, θα πρέπει να οριστεί κατ' αρχάς προσεκτικά ο σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ως προς τη μεσοπρόθεσμη και τη μακροπρόθεσμη διαδικασία της παραγωγής αλλά και τη γενικότερη ανάπτυξη του πολιτισμού.

Ξεκινώντας, λοιπόν, το θέμα της εκπαίδευσης, πρώτα θα πρέπει κανείς να δει ολόκληρη την εκπαιδευτική διαδικασία από τη στοιχειώδη μέχρι την ανώτατη βαθμίδα. Εδώ υπάρχουν ορισμένα σοβαρά ερωτηματικά για το επίπεδο των αποφοίτων από τα λύκεια σε φυσική, μαθηματικά και κυρίως για τη δυνατότητά τους να σκέφτονται. Επειδή, όμως, το τελευταίο είναι ένα παλαιό πρόβλημα στη χώρα μας, παρ' όλο που γίνεται πιο σοβαρό αυτή την περίοδο της κρίσης των παλαιών ιδεών, δεν θα το συζητήσω περαιτέρω. Κρίνοντας κανείς σε πρώτη προσέγγιση το επίπεδο των γνώσεων φυσικής από τα θέματα των προαγωγικών εξετάσεων, τη μέση βαθμολογία και το ποσοστό αποτυχίας στα διάφορα τμήματα του ΕΜΠ, τα τελευταία 10 χρόνια, (ακόμα και για τον ίδιο διδάσκοντα και παρά τη συσσώρευση πείρας εκ μέρους του), καταλήγει σε αρνητικά συμπεράσματα για το επίπεδο της γνώσης φυσικής από τους σπουδαστές του ιδρύματος. Παρατηρούνται, δηλαδή, τεράστια κενά σε βασικές γνώσεις φυσικής, αλλά και σε απλές μαθηματικές έννοιες, τόσο που δημιουργούνται σοβαρά ερωτηματικά για το είδος των πανελληνίων εξετάσεων, όπου δοκιμάστηκαν όλοι αυτοί οι φοιτητές. Βέβαια, ένα μεγάλο μέρος των φοιτητών με τις παραπάνω ελλείψεις προέρχεται από τους μετεγγραφέντες κατ' εξαίρεση και η διαφορά επιπέδου τους, από τους φοιτητές που εισάχθηκαν με κανονικές εξετάσεις, φαίνεται ότι είναι σημαντική. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε μια βαθμιαία αύξηση του αριθμού των εισαγομένων φοιτητών, αν και αυτό δεν συνοδεύτηκε και από μια αύξηση (ή προοπτική αύξησης) της απασχόλησης. Σε συνδυασμό με το θεσμό των μετεγγραφών και των κατ' εξαίρεση εγγραφών έχει αυξηθεί ση-

μαντικά ο αριθμός των σπουδαστών, δημιουργώντας κάποιο πρόβλημα αιθουσών, που επιτείνει το πρόβλημα της παρακολούθησης. Ακόμη, η σοβαρή ανομοιογένεια στο επίπεδο των γνώσεων των φοιτητών τείνει να οξύνει το πρόβλημα της συσσώρευσης φοιτητών στα ΑΕΙ. Τα αποτελέσματα όλων των παραπάνω προβλημάτων είναι η συσσώρευση φοιτητών στα πρώτα εξάμηνα, η προσπάθεια κατάργησης μαθημάτων ώστε να διευκολυνθεί η κατάσταση και η πρόταση να κατεβεί σε ορισμένα τμήματα το επίπεδο της παρεχόμενης γνώσης φυσικής, επειδή οι αντίστοιχοι φοιτητές δεν αντέχουν υψηλότερο. Επιπλέον, αρχίζει να υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση κατά ειδικότητα, αφού ορισμένα τμήματα (π.χ. πολιτικοί μηχανικοί) έχουν ένα ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο γενικών μαθημάτων, με τάση περαιτέρω μείωσης που θα τους προσομοιάσει με ΤΕΙ, ενώ άλλα (το τμήμα ηλεκτρολόγων) έχουν ένα αξιοθαύμαστο επίπεδο για τα παγκόσμια δεδομένα. Με βάση αυτές τις διαφοροποιήσεις, η αιτία της υποβάθμισης του επιπέδου ορισμένων τμημάτων θα πρέπει επίσης να αναζητηθεί και στη μη δυνατότητα εύρεσης εργασίας των αποφοίτων ορισμένων τμημάτων του ΕΜΠ ή την ετεροαπασχόληση, που αποθαρρύνουν καλούς φοιτητές να ακολουθήσουν τους αντίστοιχους κλάδους, όπως προκύπτει και από τους βαθμούς εισαγωγής ανά τμήμα στις πανελλήνιες εισαγωγικές εξετάσεις στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Αυτό το πρόβλημα είναι βέβαια εσωτερικό του ΕΜΠ και απλώς χειροτερεύει περαιτέρω την κατάσταση, που προκύπτει από τη γενική καθίζηση του επιπέδου σπουδών των αποφοίτων λυκείου.

Αν κάποιος δεχτεί ως δεδομένο και αναπόφευκτο το σημερινό επίπεδο γενικών γνώσεων των νέων φοιτητών, καταλήγει σε διάφορες «ρεαλιστικές» λύσεις για χαμηλότερο επίπεδο, πιο εφημεροσκόπιες γενικές γνώσεις, τη μη αναγκαιότητα των γενικών γνώσεων (αν και αυτό πια δεν ακούγεται πολύ, μετά τον ορατό κίνδυνο να πέσει το επίπεδο των ΑΕΙ στο επίπεδο των ΤΕΙ) κ.ά. σχετικά. Ορισμένοι, βέβαια, ίσως ρίξουν την ευθύνη αποκλειστικά στο Ν. 1268/82, στην κατάργηση της έδρας, στους κακούς φοιτητές και στους νέους διδάσκοντες, άλλοι στην έλλειψη

κινήτρων για καλή εκπαίδευση από το ΔΕΠ, άλλοι αποκλειστικά στην έλλειψη υποδομής (π.χ. κατάλληλες βιβλιοθήκες) και γενικά πόρων για την παιδεία κ.λπ. Ορισμένα από τα παραπάνω περιέχουν δόσεις αλήθειας, αλλά πιστεύω ότι δεν είναι η βασική αιτία, την οποία εντοπίζω στην ελαττωματική βασική εκπαίδευση. Για παράδειγμα, το πρόβλημα της ανυπαρξίας βιβλιοθηκών δεν είναι νέο και γι' αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι δημιούργησε όσα προβλήματα έχουν ανακύψει. Βέβαια, το πρότυπο «βιβλίο = διδακτέα ύλη = όριο γνώσης» είναι καταδικαστέο, θα μπορούσε δε να αντικατασταθεί από το αντίστοιχο με τις δανειστικές βιβλιοθήκες, ένα θεσμό όμως που θα αργήσει να εφαρμοστεί στη χώρα μας. Μέχρι τότε, ίσως είναι προτιμότερο να παραμείνει, γιατί είναι καλύτερο από το παλιό με τις πρόχειρες σημειώσεις του καθηγητή, ι-δίως όταν αυτές αντικαθιστώνται από διεθνώς αναγνωρισμένα συγγράμματα.

Για να βρούμε, επίσης, την τυχόν επίδραση της γενίκευσης του σώματος των διδασκόντων στο επίπεδο των σπουδών, μπορούμε να κάνουμε έναν ιστορικό απολογισμό της διδασκαλίας της φυσικής στο ΕΜΠ. Μέχρι το 1970 περίπου, υπήρχαν ένας ή δύο καθηγητές στο ίδρυμα, που είχαν και αντίστοιχες έδρες και έκαναν αυτοί μόνοι το μάθημα σε εκατοντάδες φοιτητές στα μεγάλα αμφιθέατρα. Επαφή με τον καθηγητή δεν υπήρχε, αλλά μπορούσε να μιλήσει κανείς με τους λεγόμενους βοηθούς ή επιμελητές. Ανεξάρτητα από τον αντικαθημαϊκό χαρακτήρα της διδασκαλίας σε ένα τεράστιο πλήθος φοιτητών, υπήρχε το πρόβλημα ότι ένας ή δύο επισημόντες αποφάσιζαν για το περιεχόμενο της παρεχόμενης γνώσης, με αποτέλεσμα η ποιότητά της να εξαρτάται άμεσα από τις γνώσεις αυτών. Εν προκειμένω, στο ΕΜΠ η πεπαλαιωμένη διδασκαλία του τότε καθηγητή είχε ως αποτέλεσμα το απαράδεκτα χαμηλό επίπεδο της φυσικής, σε σχέση με το επίπεδο των φοιτητών.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70, έρχεται ο κ. Βουδούρης στο ΕΜΠ και λίγο αργότερα μια σειρά άλλων καθηγητών. Δημιουργείται ένας άτυπος τομέας και παίρνουν εντολή διδασκαλίας ορισμένοι από τους επιμελητές των τότε εδρών. Έτσι, η διδασκαλία των φοιτητών γίνεται πια ανά σχολές και το πρόβλημα της διδασκαλίας

ανά χίλια άτομα λύθηκε σε μεγάλο βαθμό. Επιπλέον, μεταφράζονται για πρώτη φορά ξένα πανεπιστημιακά βιβλία φυσικής, με άμεσο αποτέλεσμα τη σοβαρή αναβάθμιση του επιπέδου της παρεχόμενης γνώσης. Η μη κατοχυρωμένη ύπαρξη του τομέα, βέβαια, σε συνδυασμό με την παρουσία πολλών εδρών, γρήγορα οδήγησε στη διάλυσή του, αλλά το αποτέλεσμα της δημιουργίας του για την αναβάθμιση της φυσικής στο ΕΜΠ παρέμεινε μέχρι το νέο νόμο-πλαίσιο του 1982. Με το Ν. 1268/82 η διδασκαλία γίνεται δικαίωμα (αλλά όχι υποχρέωση) για κάθε μέλος ΔΕΠ και η έδρα καταργείται. Τα μεγάλα τμήματα χωρίζονται σε δύο και οι αποφάσεις για τη διδασκαλία λαμβάνονται στον τομέα.

Δυστυχώς, με την κατάργηση της έδρας, δεν ήρθε αυτόματα και η λειτουργία του τομέα ως κυρίαρχης μονάδας αποφάσεων. Ένα από τα προβλήματα έχει να κάνει με το βοηθητικό προσωπικό που ήταν συνηθισμένο στις εργασιακές σχέσεις με ένα άτομο (εν προκειμένω ο καθηγητής της έδρας) και το πέρασμα στις εξουσίες του τομέα δεν ήταν πάντα εύκολο. Επιπλέον, υπήρξε το πρόβλημα των ερευνητικών εργαστηρίων, όπου ανήκε το τεχνικό και γραμματειακό προσωπικό, για το οποίο δεν ξεκαθαρίστηκε αρχικά πώς συνδεόταν με τον τομέα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα άτομα που απασχολούνται με τη γραμματειακή υποστήριξη του τομέα, όπου επικρατεί μια χαώδης κατάσταση για τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των υπαλλήλων. Το αποτέλεσμα ήταν μια δυσκαμψία σε ορισμένες εργασίες, που οδήγησε το μεν βοηθητικό προσωπικό σε απραξία τις δε αντίστοιχες εργασίες σε αποτελμάτωση.

Γενικότερα, πρέπει να τονιστεί ότι ο νέος νόμος δεν ρύθμιζε το καθεστώς με τα εργαστήρια ή τα σπουδαστήρια, που, ως ερευνητικές μονάδες προσκολλημένες σε κάθε έδρα (άσχετα που στις πιο πολλές φορές δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο αυτό) διαιωνίζουν έμμεσα τον καθοριστικό ρόλο των παλαιών καθηγητών. Ο τομέας γίνεται επίσημα η μονάδα λειτουργίας της φυσικής, που αποτελεί μέρος του γενικού τμήματος και οι αποφάσεις λαμβάνονται εκεί (τυπικά τουλάχιστον). Ποιες όμως είναι οι αρμοδιότητες του τομέα και ποιες των εργαστηρίων; Τυπικά ο τομέας μοιράζει τη χρηματοδότηση αλλά τα όργανα ανήκουν στα εργαστήρια. Αν δεν συμφωνείς με τον καθηγητή σε ερευνητικά ή άλλα θέματα υπάρχει ο κίνδυνος να σου κλείσει την πόρτα για το εργαστήριο ή να σε κυνηγήσει στην εξέλιξή σου. Με τον τρόπο αυτό κατορθώνει, ως ένα βαθμό, να ελέγχει το τεχνικό προσωπικό και μια ομάδα μελών ΔΕΠ και να επηρεάζει τις αποφάσεις του τομέα. Βλέποντας κανείς πώς λειτούργησε ο τομέας τα 5-6 πρώτα χρόνια, θα διαπιστώσει ότι οι καθηγητές

της πρώτης βαθμίδας καθοδηγούσαν, σε μεγάλο βαθμό, τους πρώην υφιστάμενους μέσω των εργαστηρίων και η αντιπαράθεση ανάμεσα στους καθηγητές, πριν από το 1982, μετατρέπεται σε αντιπαράθεση εργαστηρίων. Με την ερευνητική όμως ωρίμανση των μελών ΔΕΠ κατωτέρων βαθμίδων, αρχίζει η αμφισβήτηση αυτής της κυριαρχίας των παλαιών καθηγητών. Ο τομέας αρχίζει και παίρνει τον κανονικό του (ως προς το νόμο) χαρακτήρα και οι αποφάσεις έχουν όλο και περισσότερο τη σφραγίδα της ανεξάρτητης κρίσης των μελών του.

Από την άλλη μεριά, με τις πρόσφατες εξελίξεις και την παλινόρθωση ενός κόμματος, με το οποίο ορισμένοι παλαιοί καθηγητές είχαν στενές σχέσεις, τίθεται πάλι σε αμφισβήτηση ο Ν. 1268/82, με προοπτική κατάργησής του. Έτσι αμφισβητείται η εκπροσώπηση όλων των βαθμίδων στα διοικητικά όργανα, επιδιώκεται ο περιορισμός της δυνατότητας ανεξάρτητης έρευνας από το κατώτερο διδακτικό προσωπικό (αντί να ενθαρρύνεται, όπως π.χ. στις ΗΠΑ)· ακόμη και η δυνατότητα έκφρασης γνώμης σε επιστημονικά θέματα γίνεται προσπάθεια να καταργηθεί. Για το τελευταίο υπάρχει μια πρόσφατη γνώματευση του Συμβουλίου Επικρατείας, που μπορεί να θεωρηθεί διεθνούς ενδιαφέροντος, αφού στη χώρα που γέννησε τη δημοκρατία απαγορεύεται η έκφραση επιστημονικής άποψης, δηλαδή μια αρχή παγκόσμια κατοχυρωμένη για οποιοδήποτε άνθρωπο και για κάθε επιστημονικό θέμα. Το δυσάρεστο είναι ότι δεν έγινε καμιά προσπάθεια μέχρι τώρα διεθνοποίησης της αντιεπιστημονικής αυτής απόφασης ώστε να αναλάβουν όλοι (νομικοί, πολιτικοί και ακαδημαϊκοί δάσκαλοι) τις ευθύνες τους απέναντι στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα.

Είναι ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς την ερευνητική ανέλιξη που εμφανίστηκε με το Ν. 1268/82 και μάλιστα σε μέλη ΔΕΠ ερευνητικά παροπλισμένα για αρκετό χρονικό διάστημα. Τα παραδείγματα στον τομέα είναι αρκετά και ξεκινούν από την απόκτηση απλού διδακτορικού διπλώματος, από πρώην βοηθούς που είχαν καταδικαστεί με το παλιό νομικό καθεστώς να κάνουν οποιαδήποτε άλλη εργασία, εκτός από έρευνα, φθάνοντας μέχρι τους νέους ερευνητές, που είχαν τελμα-

τώσει κάτω από την αδράνεια ορισμένων παλαιών καθηγητών, αλλά και την έλλειψη κινήτρων για έρευνα (δυνατότητα προαγωγής, ανεξάρτητη χρηματοδότηση και διδασκαλία, αναγνώριση της όποιας ατομικής προσπάθειας κ.λπ.). Αυτή η ερευνητική ευφορία, που οδήγησε μια σειρά νέων ερευνητών σε ένα σημαντικό αριθμό δημοσιεύσεων, είναι και η αιτία της νέας κρίσης στην ανώτατη παιδεία. Με την ερευνητική απραξία που τους διέκρινε, πολλοί από τους παλαιούς καθηγητές βρέθηκαν ξαφνικά υποδεέστεροι των νέων συναδέλφων τους. Η αντίδρασή τους ήταν άλλοτε απολογητική («εμείς γίναμε καθηγητές υπό άλλες συνθήκες») και άλλοτε επιθετική, ζητώντας με διοικητικά μέτρα να μην κρίνονται από τους διοικητικά κατώτερους μεν, ερευνητικά ανώτερους δε. Βλέποντας αυτή την ιδιότυπη αντιστροφή ρόλων, πιστεύω ότι οποιαδήποτε προσπάθεια με διοικητικά μέτρα να ξαναγυρίσει η παλαιά τάξη πραγμάτων, εκτός του ότι είναι παράλογη, θα είναι πιθανώς και επικίνδυνη για την ερευνητική προσπάθεια της χώρας μας στα πλαίσια της ΕΟΚ.

Οι προσπάθειες για αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών άρχισαν από τον τομέα σχετικά γρήγορα, αλλά δεν απέφεραν καρπούς, παρά μόνο τα τελευταία χρόνια. Οι αιτίες είναι πολλές, με πρώτη τις αντιδράσεις των άλλων τμημάτων που επιδιώξαν και κατάφεραν τον ουσιαστικό περιορισμό των γενικών μαθημάτων, προς όφελος των εξειδικευμένων. Αυτή ήταν μια πρακτική που ξεκίνησε με το Ν. 1268/82, που έδινε τη δυνατότητα στα τμήματα και μόνο να καθορίζουν το πρόγραμμα σπουδών τους, αδιαφορώντας αν αυτό θα μπορούσε να βλάψει τη συνολική εικόνα του ΕΜΠ προς τα έξω ως ενός πολύ καλού επιπέδου πολυτεχνείου. Με την ολιγωρία των διαφόρων συγκλήτων, όπου την πλειοψηφία έχουν τα επιμέρους τμήματα και με το λαϊκισμό που κυριάρχησε στο φοιτητικό κίνημα μετά την περίοδο της έντονης αμφισβήτησης (μεταπολίτευση), τα πιο πολλά από τα τμήματα προχώρησαν στην κατάργηση των μισών περίπου γενικών μαθημάτων φυσικής, με εξαίρεση το τμήμα ηλεκτρολόγων, που ακολούθησε την ακριβώς αντίθετη πορεία. Δηλαδή, ενώ τα άλλα τμήματα καταργούσαν μαθήματα, το τμήμα ηλεκτρολόγων δεχόταν

αρκετά εύκολα μια σειρά κατ' επιλογήν υποχρεωτικών μαθημάτων, με αποτέλεσμα να καταλήξει σήμερα να έχει ένα από τα καλύτερα προγράμματα φυσικής που μπορείς να συναντήσεις και στα πιο διάσημα πολυτεχνεία. Με τη διάλυση του φοιτητικού κινήματος και τον ορατό πλέον κίνδυνο να πέσει στο επίπεδο των ΤΕΙ το επίπεδο των ΑΕΙ και ειδικά του ΕΜΠ, τα τμήματα άρχισαν να εξετάζουν ξανά το ρόλο της θεωρητικής κατάρτισης στους μηχανικούς, που τους κάνει άλλωστε να ξεχωρίζουν από τους αποφοίτους των ΤΕΙ. Έχει αρχίσει, λοιπόν, ένας νέος προβληματισμός που πιθανώς να καταλήξει σε κάποιο νέο πρόγραμμα σπουδών. Το πρόβλημα του λαϊκισμού, που κατασυκοφάντησε το φοιτητικό κίνημα και έδωσε λαβή για την εκστρατεία απογύμνωσης της εκπροσώπησης του στα διοικητικά όργανα, δεν ήταν βέβαια αποκλειστικότητα δική του αλλά υπήρξε και στο ΔΕΠ. Μαθήματα προτεινόταν και συμπεριλαμβάνονταν στο πρόγραμμα, γιατί έτυχε να προσληφθεί κάποιος νέος καθηγητής (ειδικά αν ήταν της πρώτης βαθμίδας) που στο εξωτερικό είχε ασχοληθεί με κάποιο εντελώς εξειδικευμένο θέμα και ήθελε οπωσδήποτε να διδάξει αυτό και μόνο. Αυτό αφορά όλα τα τμήματα του ΕΜΠ: έτσι μαθήματα που θα μπορούσαν να αλλάξουν ή να καταργηθούν παρέμειναν μόνο για να μη θιγούν οι διδάσκοντες. Ο τομέας τείνει να ξεπεράσει τα προβλήματα αυτά και υπάρχει βάση στο να περιμένει κανείς ότι ο έλεγχος και η διαφάνεια στις αποφάσεις θα λειτουργήσει σωστά, εκτός και αν μια οπισθοδρόμηση στο νόμο καταργήσει τον έλεγχο. Έτσι, τα εκπαιδευτικά εργαστήρια, που περιορίστηκαν σημαντικά μετά το Ν. 1268/82 για τους παραπάνω λόγους, τα τελευταία χρόνια ξαναστήνονται και επεκτείνονται, ώστε να καλύψουν το σύνολο των φοιτητών, παρά τα περιορισμένα κονδύλια για το σκοπό αυτό.

Σε σχέση με τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Ελλάδος, οι προσπάθειες που έχουν γίνει για την ομογενοποίηση των σπουδών ή τη συνεργασία των πανεπιστημίων, είναι ασημαντες. Δηλαδή, μόνο στα πλαίσια της αναμόρφωσης των προγραμμάτων, λαμβάνονται υπόψη τα προγράμματα σπουδών των άλλων χωρών, στο βαθμό που μας είναι γνωστά. Επίσης, αναζητώντας κάποιο σύγγραμμα που να ανταποκρίνεται στη διδασκαλία της φυσικής στο ΕΜΠ, ερχόμαστε σε επαφή με τα ευρωπαϊκά προγράμματα σπουδών, όχι όμως κατ' ανάγκη μόνο με αυτά. Τα προβλήματα, όμως, της ισοτιμίας των διπλωμάτων και, κατ' επέκταση, η αντιστοιχία των σπουδών δεν μας έχουν απασχολήσει καθόλου, ίσως γιατί αρκετοί θεωρούν ακόμη το ΕΜΠ ένα αρκετά καλό επίπεδο πολυτεχνείο για τα ευρω-

παϊκά δεδομένα.

Εξετάζοντας, όμως, το βαθμό συνεργασίας με τα άλλα ΑΕΙ της ΕΟΚ, εκπαιδευτικά ή ερευνητικά, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε δύο περιόδους. Μια αρχική περίοδο, όπου, εκτός από την έλλειψη καλής πληροφόρησης για τα προγράμματα αυτά, υπήρχε μια «πολιτικά» εχθρική αντιμετώπιση από κάποιο σημαντικό μέρος της πανεπιστημιακής κοινότητας, που μεταφράστηκε στην προβολή μόνο των τυχόν αρνητικών συνεπειών της συνεργασίας αυτής, και την πιο πρόσφατη περίοδο, όπου η συμμετοχή στην ΕΟΚ ή σε ένα διευρυμένο οικονομικό σύστημα κρίνεται πια, κατά κάποιο τρόπο, αναγκαία και προωθείται η συνεργασία με τις άλλες χώρες. Άλλωστε, με διάφορες διακρατικές συνεργασίες που ανέλαβε η πολιτεία (αυτοβούλως ή μέσω της ΕΟΚ), οι συνεργασίες αυτές περιλαμβάνουν όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες και τυχόν αντιπαράθεση με ορισμένες από αυτές θα ήταν, το λιγότερο, ανεδαφική.

Ένα άλλο μέρος που θα 'πρεπε να συζητηθεί είναι η ακραία πολιτική τοποθέτηση μιας μεγάλης μερίδας φοιτητών, που, μεγεθύνοντας υπερβολικά το σκέλος της πολιτικής ζωής ενός ατόμου, έφθασαν να υποτιμήσουν, σε επικίνδυνο βαθμό, το κομμάτι της πανεπιστημιακής μόρφωσης, μέχρι του σημείου να το θεωρήσουν εμπόδιο στην πολιτική τους δραστηριότητα. Έτσι, τα συνθήματα ενάντια στην εντατικοποίηση των σπουδών πήραν ακραίες μορφές αναιρέσης αυτού του επιπέδου μόρφωσης. Τέτοια φαινόμενα, βέβαια, είναι αντανάκλαση αντίστοιχων άλλων χωρών, αν και εδώ εκφράστηκαν με καθυστέρηση ορισμένων ετών. Ο λαϊκισμός των κομμάτων, που επιδιώκουν να προσεταιριστούν την πλειοψηφία του φοιτητικού σώματος, πρέπει να βοήθησε σημαντικά στην εξάπλωση αυτού του κύματος ενάντια στη μόρφωση, αλλά υπάρχουν και άλλοι λόγοι. Ίσως να είναι και ένα κλασικό παράδειγμα του τρόπου προσαρμογής μιας ιδέας σε κάποιο κοινωνικό σύνολο, όπου μπορεί να πάρει πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις από τα όρια εφαρμογής της ή ακόμη να παρανοηθεί και να διαστρεβλωθεί σημαντικά, ώστε να αλλοιωθεί τελείως το αρχικό της νόημα. ■